

A kultura és a háború.

Györfi István.

Beszélhetnék-e más tárgyról, írhatnék-e, olvashatnék-e más tételről, ha még oly érdekes és vonzó lenne is az, mint a háborúról? Erős akarattal, nagy elhatározással szokott munkánkba mélyedünk, el szeretnénk rejtőzni a gondolatvilág rejtély-szövevényeibe, érzéseinket vágyunk beletompítani a megszokottság unalmába s minden erőmegfeszítésünk hiábavalónak látszik. Az intellektuális világ elvont tételei mind a valóságot mutatják, tagadják vagy igazolják s mit röviddel ezelőtt csak megszokásból tettünk, ma lelkesedő hévvel egy változott nézőpont varázslatos újságától ösztönözve végezzük: *kötelességeinket*, mert háború van. Gondolhatnánk-e egyéni érdekeinkre, foghatnánk-e új feladatok munkálásához, tehetnénk-e bármit is, ha mindjárt általános érdekek fűződnek is valószínűsítéséhez, ha az nem háborúnkkal van szerves kapcsolatban? A háborúban, a háborúnak élünk s minden gondolatunkat, minden tettünket szeretjük beleegyeztetni a változott életviszonyokba. Mire eddig nem minden elhatározásunknál gondoltunk, most soha nem mulasztjuk el feltenni magunkban a kérdést: »vajjon érdemes-e«, vizsgálhatjuk-e azzal a kitűzött nagy cél valószínűsítését, mely már nem egyesek, mindnyájunk feladata? Az élet kioltására felállított hadigépek, az ölésre emelt fegyverek, a könyvekben úszó, szomorú szemek kérlelhetetlenül adják eléink a nagy problémát: vajjon jó irányba vezet-e életünk? A kétségbeesésben, a reménytelenségben kimerült gyászolók csüggetegen kérdezik: érdemes-e az élet annyi szenvedésre? Munkáljunk-e, küzdjünk-e tovább, miért? Miért? Az élet halállal fizet s a halálnak bizonytalan reménytelenség a jutalma. Az egyéni vesztés fájdalmanak

hatása alatt, a pesszimizmus sötét látóüvegén keresztül keresik oly sokan a bomlasztó jelenségek indító okát. Először önönmagukat vizsgálják s a jelen borzalmait a gondtalan múlt esetleges botlásainak rövására írják. Majd a környezet, társadalmuk életét veszik boncolás alá s diadallal állapítják meg a kórtüneteket, melyek a folyamatban levő végpusztulást szükségképpen eredményezték. Nem is olyan nehéz a munkájuk, hisz a pesszimista jósek sohasem hiányoztak közéletünk zajos piacáról. Művelt társadalmunk végzetes romlását hosszú idők óta jövendölik s a nem is olyan régen még siket füleknek beszélő tudósoknak ma nagy hallgatósága, sőt tanítványuk is van. A rohamosan fejlődő, bomlasztó kórcsirákat éppen a haladás tényében s a fejlődő élet kulturájában keresték. A dekadenciának itt-ott fellépő jelenségeit egyenesen a jelen kulturájának tulajdonították s eseteket, hasonló jelenségeket kerestek ki a múltban letűnt civilizált államok életéből, melyekkel közeledő romlásunkat bizonyítsák. A jelen világháborújában, sokan a megindult bomlási folyamatok végkatasztrófáját látják s az okokat a huszadik század kulturájában meg is találják. E vélemények kialakulása adta nekem az impulzust, hogy a kultura problémájával kapcsolatosan a háborúéval is foglalkozzam.

A társadalmi dekadencia szomorú kórtüneteit Kenedi Géza Ferreróval egyértelműen, a nagy római birodalom bukását is siettető, három kulturális főbűnben keresi: 1. avaritia vagy pénzszerzésben; 2. a stréberség vagy kapaszzkodásban; 3. luxuria, vagy élvhajzásban.¹ Föltétlen érvényűek-e a megállapítások vagy egyes esetek alapján történt megjegyzések minden kiható egyetemesebb erő nélkül, világossá lesz előttünk, ha a kultura fogalmát, tartalmát és célját megismertük.

A francia Gerard fejtegetéseit² figyelmen kívül nem hagyhatjuk, ki nem pusztán kikeresi korunk civilizációjának bomlasztó okait, de az ellenszereket is előírja.

¹ Kenedi Géza: „Szociológiai nyomozások.“ I. 38—39. l.

² René L. Gerard: „Civilisation in Danger.“ Hibbert Journal. Vol. VI. No. 4. 1908; Vol. X. No. 2. 1912.

Gerard a társadalmi egyenlőségtől félti modern civilizációját s a hanyatlás megindult folyamatait materiális, intellektuális és morális szempontok szerint állapítja meg. Az uniformizáció szelleme mindenütt hódít. Megnyilatkozik a ruházkozásban, bútorok készítésében, sőt még a szórakozásban is. Így pl. míg a színházak régen csak kiválasztott kevesek előtt voltak nyitva, ma egyformán mulattatnak mindenkit és nem csupán az anyagi, de az erkölcsi siker is a numerustól függő.

Az egyenlőséget preparáló uniformizáció uralkodik az intellektuális világban is. A tudásnak ma nincs fensőbbes hatalma. A tudományok házai ma mindenki előtt nyitva állanak. A tanulás alapja nem általános műveltség szerzése, nem a kulturemberré levés, hanem a hasznosság, utilizmus, speciális szaktudás megnyerése. Szomorúan állapítja meg, hogy a megélhetésért küzdők tömegéből eltűnnek az általános műveltséggel bíró kiváltságosok s a klasszikusok helyett a napilapok egyedüli olvasmányai az »egyformásult« tömeg-embernek.

Uniformizációra tör a modern ember erkölcsileg is. Csak a jelennek él s legfőbb célja boldogsága elnyerése, melynek megszerzésében a cselekvések értékének egyedüli mértéke a siker. A modern ideál nem emberi, hanem utilista. Dogmává lett az utilizmus. Még a háborút is ökonomikus érdekek szülik, mert amint az egyénnek, úgy a köznek is legfőbb törekvése a mielőbbi gazdagodás. A műveltség nemes arisztokráciája eltűnt s helyébe ült a plutokrácia.

Ma a különbséget a társadalomban egyedül a szerencse javai tartják fenn, ha ez az egyenlőtlenység is elsimul, úgy teljesen urrá lesz a középszerűség s meghalt a civilizáció.

Komoly fenyegető veszedelmek még a születési számok csökkenése, melynek oka mélyenfekvő, az önzésben található. A régi hitfelfogás kiszorul s jön helyébe a hanyatlás fegyverhordozója, a racionálizmus. A vallás és erkölcs nem tudnak elhelyezkedni a modern hanyatlás világában. Az életösztön, a létért, a szupremáciáért való küzdés formálják ki a vallás és erkölcs tételeit s ha

ezek jelentésüket kezdik veszíteni, az annak jele, hogy ami őket létre hozta, az életösztön, az életerő halófélben van. Következik a lassan örlő dekadencia, a civilizáció biztosan ölé mérge.³

Gerard pesszimista aggodalmaira egy igen tekintélyes vélemény⁴ alapján bátran megjegyezhetjük, hogy egy vagy más régi birodalom civilizációjának összeomlása s az azt megelőző szimptomáknak a mi modern életünkben történő megtalálása még nem jelenti hasonlóan bekövetkező halálunkat.

Az általános műveltség ideáljának a szaktudás eszményével való felcserélése még nem jele a föltétlen pusztulásnak.

Egy átfogó pillantást ha vetünk Gerard szellemes fejtegetéseire, világosan kimbordodik ki előttünk alapgondolata. Régi arisztokrata osztály feltámasztásával, a művelt kevesek kiváltságos emelvényét ácsolgatja. A társadalomnak — gondolata szerint — *általános műveltségű* emberekre van szüksége, kik nem az anyagi javak szerzésében és sokaságában keresik az élvezetet, hanem szeparálva magukat a gyakorlati élet »közönséges« légtörétől, az intellektus, a művészetek, a vallás és erkölcs tiszta világában találják meg az élet igazi értékeit. Az ipariális tevékenységet kizárja a kulturtevékenységek köréből, sőt az anyagi irányú fejlődésben látja az igazi műveltség, a civilizáció veszedelmét.

Annál különösebb Gerard megállapításait hallanunk, mert korunk az ellentétes nézetek hirdetőjének látszik. A szocialista, a gyakorlati élet embere, a Gerardéhoz hasonló egyoldalú elfogultsággal a szellemi kultúra bomlasztó hatását bizonyítja. A kultúra »festett képével« elfonja a küzdő embert az élettudományok mellől s a szellem haszontalan álom-birodalmába tereii a gyámoltalant.

Már az elmondottak alapján s az életben gyűjtött

³ „Civilizations are more apt to perish by slow decadence than by sudden catastrophes as the civilizations of Arabia and China bear witness.“ i. m. 742. 1.

⁴ Is civilisation in danger? I. M'Cabe, Hibbert Journal. X. 599. 1.

tapasztalataink emlékezetbe idézésével is megállapíthatjuk, hogy a kulturproblema nem mai keletű és fogalmának megállapításában lépten-nyomon a természet és a szellem, állati és emberi, külső és belső, tevékenység és elmélkedés antagonizmusával találkozunk.

A szellemi és az anyagi között felmerült ellentétek elsimításával a gondolkozás már az ókorban — a kulturproblema születése előtt századokkal — foglalkozott.

Igy a hindu gondolkozás bár romlandónak bélyegezi az érzékek által megfogható világot, melyben az élet (prana) maradandó valóságot nem találhat s az élet, a prana legerősebb mesterét az észben (manas) látja,⁵ azért nem kárhóztatja sem a tudás után való törekvést, sem a testi munkát, mert mint eszközök ezek is segítik az embert, hogy legfőbb célját megvalósíthassa és eljuttasson a szellemi elmélkedés emberit felülmuló állapotába. (Bhagavad-Gita.)

A görögök a klasszicizmus (humanum) oldalára döntöttek. Aristoteles is, bár az életet az *ἐνέργεια*-ra fekteti, azért az *εὐδαιμονία*-t mégis az ész szerinti életben találja meg.⁶

A kulturának magának a problémája azonban nem ily régi keletű és mondhatjuk, az intellektualizmus kora előtt nem is kerül felszínre. Bacon Ferenc, a »renaissance gondolkozó« ajándékozta meg vele az intellektuális világot korszakos munkáiban.⁷ »Scientia est potentia« — mondja — s megállapításával nem annyira az esztétikai, mint industriális oldalát emeli a kulturának.

A kulturtudat problémájának előtérbe állításával az intellektuális életfejlődés három fejlődési korszakát indította be: 1. Felvilágosodás (Enlightment) [1625—1789];

⁵ P Rámanáthan: „The Miscarriage of Life in the Wrest.“ Hibber Journal: Vol. VII. No 1. 1908.

⁶ „Ami természeténél fogva mindenkinek sajátja, az mindenkire nézve a legjelesebb és leggyönyörűsebb is, ennélfogva az embernél is az ész szerinti élet az, ha t. i. az ész az ember lényege. Ennélfogva az e szerinti élet is a legboldogságosabb. Nikomachoshoz címzett Ethikája: Haberm Jonathan fordításában (1873.) X. k. 7 f. 10 p. 175. l.

⁷ Advancement of Learning; Novum organum.

2. romanticizmus (1781—1857); és 3. realizmus (1857—napjainkig).⁸

A felvilágosodás kora nagy vonzalmat érez a klasszicizmus iránt, racionális szelleme, politikai iránya és vallási kritikája azonban mind távolabb viszik attól. Megteremti a természeti vallás statikai rendszerét (Herbert), az etikai természeti rendszert (Hobbes), valamint a természeti javak (Grotius) és a tudomány rendszerét is (Locke). Spinoza »Amor Dei intellectualis«⁹ valóban a korszellem legjellemzőbb kifejezője.

A vak² racionálizmus támadói Rousseau, Vico, Bacon, Lessing és Herder.

Bacon és Rousseau a kultúra gyakorlati értékeit védelmezik Vico (»Scienza nuova«) és Herder hasonló felfogással hirdetik, hogy a természeti alapokra épített mentális élet szélesbül és saját alapja szűk körén is felül emelkedhetik.

Lessing »Laokon«-jában már tisztán művészi szempontokért küzd s a kultúra fogalmát az esztétika körébe utalja.

Kant »Kritik«-ja véget vet a felvilágosodás korszakának. Ő már úgy határozza meg a kultúrát, mint »az ember intuitív úton megértett intellektuális életét«.

A romantikus iskola gondolkozóira Kant moralizmusa mellett különösen transcendentálizmusa volt elhatározó befolyással s lehetővé tette, hogy a racionalizmussal szakítva, felül emelkedhessenek a felvilágosodás fogalmakon alapuló szempontjain.

Schiller az első, ki határozottan elismeri a kultúrának gyakorlati nagy értékét. A kultúráról szólva, az ember esztétikai nevelésében három fokot különböztet meg: fizikai, esztétikai és morális.¹⁰ Valamint Lessing, úgy Schiller is a vallást tartja az ember racionális nevelési eszközének.

⁸ Encycl. of Religion and Ethics. J. Hastings. Vol. 4. (1911.)

⁹ Spinoza: Ethica 1677. V. XXXII.

¹⁰ Schiller: „Briefe über die aesthet. Erziehung des Menschen.“ (XXI, XXV.)

»Über naive und sentimentalische Dichtung«-jában, melyben Rousseauval köt szellemi rokonságot, látszólag elítéli a kulturát és a modernséget. A behatóbb vizsgálat azonban megmutatja, hogy az intellektuális élet már említett három formája mellett különösen nagy súlyt helyez az »*idealis kulturalis*« életre, mely életforma egyedül állíthatja vissza az emberiség vesztett egységét. (492. l.)

Schlegel, bár Kant transcendentalizmusának hatása alatt áll, »Kulturá«-ját a Fichte »Ego«-jára építi. A költői romanticizmust Goethe »Wilhelm Meister«-jében, a politikai romanticizmust a francia forradalomban és a filozófiai romanticizmust Fichte »Wissenschaftslehre«-jében látja kifermésodva. (»Jugendschriften.« »Athenaeum.«)

Fichte maga is lelkes apostola a kulturának és hirdeti, hogy az állam célja a kulturális szabadság ápolása, mert igazi haza csak magas kulturájú állam lehet.

Fichte már mintegy az átmenetet képviseli a negatív és spekulatív kritizizmustól a pozitív és spekulatív kritizizmusához és spekulatív alapon a realizmus és ideáelizmus egyetértésén fáradozik.

A realizmus vagy naturalizmus mozgalmát mégis Henry Beyle »Le Rouge et le noir« munkája indította meg. Ez a naturalizmus, vagy amint megindítójáról nevezték »Beylizmus« direkt egoizmusával és indirekt nihilizmusával új értékelési szempontokat hozott az intellektuális világba.

A realizmus két más forrása még Flaubert »Madam Bovary«-je (»Boverysmus«) és Baudelaire »Flur du mal«-ja (»Satanizmus.«)

Ezek az irányok mind megeleveneknek Nietzsche »Übermensch«-ében. Nietzsche a Wagner-zene hatása alatt az egoista nihilizmus és aktivizmusnak mérsékelten gondolkozó apostola. Őt a zenében a dinamika eszménye vezette s ezért a romanticizmus eszményi görög kulturájának, az apollonikus lírai nyugodtságnak helyébe, a dionisusi elem ideáját mutatja be.

A realizmus kulturális iránya, melyet a konvencionálizmussal szemben éppen a dionisusi elem jellemez, széles körben mozgó, sokoldalú kritikának került a központjába.

Oroszországban Turgenjeff tagadja meg eszmeszegény országát a nihilizmus zászlója alatt.

Norvégiában Ibsen használja fel az egoizmust és nihilizmust, hogy társadalmát intellektuális önérzetre ébressze.

A nemzeti élet legszisztematikusabb kulturkritikusa mégis az egoista és nihilista Matthew Arnold, ki munkáiban (»Culture und Anarchy« [1869]; »Litterature und Dogma«) a merev protestántizmusnak és hebraizmusnak üzen hadat.

A kultura lényegére vonatkozó megállapításai annál inkább lényegesek reánk nézve, mert a kissé vázlatos történeti áttekintés után rávezetnek a kultura tényleges fogalmának megállapítására.

Arnold analizise szerint a kultura 1. inkább a humanitás, mint animalitás benső feltétele; 2. nem egy helyben álló, hanem fejlődik, gyarapodik; 3. és annyira általános, hogy célja nem az individuum, hanem az emberiség fejlesztése; 4. az egyénben is nem valamelyes sajátosság (vallási) képesség, hanem minden erő kiépítésén munkálkodik.

A kultura fogalmának ily széles körre történő kiterjesztése már megkönnyíti a helyes megértést és sok olyan téves megállapításnak vágja útját, melyek a fogalom meg nem értéséből keletkeznek. Hogy azonban tovább meheszünk és kitűzött feladatunkat sikerrel oldhassuk meg a kultura fogalmának még világosabb meghatározását kell keresnünk. A megszokott eljárás, mely szerint nemzeti kulturánkat egyik oldalra, a vád emberi állapotot a másik oldalra állítjuk s a különbségek és hasonlóságok alapján körvonalazzuk: a jelen esetben nem lehet kielégítő.¹¹ Helyesebb nyomra vezet Weszely munkájának »A modern pedagógia útjain«¹² — tárgyunk körébe vágó rövid fejezete —, melyben éppen a kultura fogalmának újabb meghatározásaival foglalkozik.

Lássuk tehát, az ide vonatkozó részek felhasználásával, van-e és ha van, mi a különbség civilizáció és kul-

¹¹ E. B. Tylor: „Primitive Culture“ 1913. I. 26. 1.

¹² Dr. Weszely Ödön: „A modern pedagógia útjain.“ II. kiadás.

tura között? Annyiszor használjuk e két szót, anélkül azonban, hogy, tényleges jelentési körüket megállapítani valaha is megkísértenők. A civilizáció szónak, már etimológiai vizsgálása is elárulja a szó igazi értelmét. »Civilis« szót véve alapul, civilizáció egy szervezett államban fennálló társadalmi állapotot jelent.

A kultúra meghatározását pedig Willmann¹³ a következőkben adja: »Ebben a szóban kultúra, a szó alapjelentésének hatása még annyiban érezhető, a mennyiben ezzel a munkásság ama sokféle mezejének megművelését jelölik, mely a természeti állapot restségén felülemelkedett szellem számára kínálkozik s a ráfordított munkát javakkal jutalmazza.« »A civilizáció vallási és állami szervezeten, erkölcsi, jogi és társadalmi renden alapszik, a kultúra hiten, tudáson, képességen, munkán, forgalmon, művészi alkotáson és mindennemű alkotó tevékenységen.«

Civilizáció és kultúra nem egyet jelentenek, erről meggyőződünk, vajjon műveltség és kultúra egyugyanazon fogalomkörnek adnak-e különböző nevet?

Willmann különbséget tesz a kettő között: »Kultúra tágasabb körű területet jelent, mint műveltség s ez utóbbi csak egy jelenség a többi között a kulturán belül.« Ugyanezt, de világosabban hallhatjuk Natorptól.¹⁴ »A műveltségre — mondja — objektív értelemben használjuk a szót »kultúra« »Egy és ugyanaz, amit kulturának nevezünk, ha azt a fejlődés bizonyos magasslatára juttatott emberiség közös birtokának tekintjük s műveltségnek, ha azt mint az egyes egyén szellemi tulajdonát fogjuk fel.«

Meghatározásaink csak a fogalmak összezavarásától védenek, de nem használhatjuk azokat, mint fegyvereket a már eddig ért támadásokkal szemben. Célunk pedig éppen az, hogy a kulturát, helyesen értve és értelmezve, a támadások ellen okszerűen védjük. Kárhóztatják pedig a kulturát sokan, »mert természetellenes«, a természetes élettel, annak folyékony, rugalmasságával ellentétesen mester-

¹³ Willman: Didaktik I 102 s köv. 1. (W. Ö. i. m. 52. 1.)

¹⁴ Natorp Pál: „Allgemeine Pädagogik in Leitsätzen. 1905. 1. (W. ö. i. m. 56.)

kéll, mechanikus uniformizációra, »gépszerűségekre« szoktatja a modern embert. A hasznosság a számítás szomjas intellektusával kiöli az emberből a tökéletesedés természetes ösztönét. Ha valóban ezekben a szomorú jelenségekben domborodnék ki a kultúra hatása, meg sem kísérlenék az ellenkező álláspontot megvilágítani. Tudatában azonban annak a lénynek, hogy a kultúra károkozta részben felületesség, részben a természet és kultúra közötti viszony téves szélsőségesítésére vezethető, feladatunk nem is olyan nehéz. Mert az tagadhatatlan, hogy a kultúra kérdésének szaktekintélyei »a kulturát a természeti állapot ellentétjének« tartják.¹⁵ Ez azonban nem állítja — két különböző tényként — szembe a kulturát és a természetet, sem a kulturálist a természetessel. »A kultúra a minket körülvevő természet művelésében és meghódításában, a művelődés a saját emberi természetünk kifejtésében és felette való uralkodásban áll.« »A világot alattvalójává és sajátjává tenni, ez az ember közművelődési feladata.«¹⁶ A természetet és a természetit azért megtagadnunk nem kell, sőt nem is szabad. Nem a természetellenes fejlesztése, hanem a természeti tökéletesítése a cél.¹⁷ A kultúra tehát olyan állapot, melyet az ember munkájával, tudásával hoz létre, célszerűen avatkozva be a természet munkájába.

A kultúra eredete az önfentartás és a fajfentartás. Idők folyamán ehhez jön »a jól élés«, a felesleggyűjtés, az eshetőségekre való előkészület tevékenysége. Amikor az ember munkája a faj- és létfentartás keretéből kilépi, ott kezdődik tulajdonképpen a szellemi kultúra, mely karöltve jár az anyagi kulturával.¹⁸ Ami az ember mun-

¹⁵ Mázy Engelbert: „Pedagogiai alapfogalmak“ Nostitz Rienek: „Das Problem der Cultur.“ Fischer Colbrie Ágost: „A műveltség kérdése.“ (W. Ö. i. m. 53. l.)

¹⁶ „A kereszténység erkölcstanáról.“ Dr. K. Ludhardt. (Ford. Csiky Lajos) 1911. 223. l., 198. l.

¹⁷ Lester E. Ward „The Psychic Factors of Civilisation 2-nd ed. 1906. 259. l.

¹⁸ Weszely Ö. i. m. 61. l.

Dr. Giesswein Sándor: „Társadalmi problémák.“ (1907.) VIII.

káját az állat életfentartó tevékenységétől megkülönbözteti, az, hogy míg a kultura az ész ökonomiája szerint halad előre, addig az állatok fejlődése az élet ökonomiája szerint megy végbe.¹⁹ Vagyis a tudatosság az ember minden kulturális tevékenységének a jellemzője.²⁰ »A kultura tehát azon tudatos haladás, mely azon a felismerésen alapszik, hogy bizonyos célok elérésére bizonyos eszközök és módok alkalmasabbak, mint mások.²¹ »Az emberi nem egyik fő jellemvonása, mely azt minden más teremtménytől megkülönbözteti, hogy haladásához saját közreműködése is feltétlen szükséges.« »A kultura éppen ennek a közreműködésnek sikeres megvalósításában áll.«²² Az ember természetében rejlik, hogy a szükségessel nem elégszik meg, vágyik a tökéletesség után és éppen ebben van kulturális tevékenységének, haladásának mozgató rugója. *Kultura alatt tehát — összegezve minden eddigi megállapításainkat — az embernek azt a tevékenységét értjük, mellyel a maga bensőbb, független létét a külső világgal szemben, kifejezni és biztosítani törekszik. Műveltségünk a bennünk levő értékek kifejtésében áll. A művelt ember szellemi tartalmának megértése és kifejezésre juttatásában különbözik éppen a művelentől.*²³

Nem mondhatjuk-e, nem igazán állíthatjuk-e, hogy az igaz élet célját a művelt ember látja; ő, ki a maga értékeit valósítja az életküzdelemben s az egésznek kulturális fejlődését credményezi parányinak látszó egyéni munkájában? Erős, hatalmas kulturált csak az a nemzet, melynek tagjai, egyedei művelt emberek. A művelt polgárok állama nem ismer dekadenciát, jövője van kulturális fejlődésének határolatlan haladásában.²⁴

¹⁹ Lester E. Ward. i. m. 161. l.

²⁰ Weszely Ö. i. m. 65. l.

²¹ Weszely Ö. i. m. 65. l.

²² Széchenyi eszme világa. »A Széchenyi-kultusz jelentősége« Gaál Jenő (Kultura és Tudomány) 1. l.)

²³ Rabindranath Tagore: »Sadhana.« (1914.) »Soul consciousness« 25. l. és köv.

²⁴ »Széchenyi eszmevilága«, Széchenyi politikája: Gróf Andrássy Gyula. (Kultura és Tudomány.) 132. l.

De hát a háború? Mi a háború, — kétségbeesve tépelődik a rövidlátó pesszimizmus — ha nem a dekadencia, a kulturátlanság közvetlen okozata? Az anyagiak, az élvék hajszájában eltompult erkölcsi érzésünk, megbénult lelkünkben a vallási erő s most a békés élet boldogságát kegyetlen, könnyelmű nyereszkeskedés vágyából vérbe fojtjuk. Mámorosodva ölnünk s tombolva újjongunk a pusztulás tátongó örvénye felett. A magasztalt, a dicsőített kultúra, ha volt s ha olyan volt, milyennek kegyes apostolai hirdették, hol van hát? Semmivé lett, maga rombol, sárba tapos az ember, hogy a rombolás dühébe fojtja a vesztes fájdalmát. Vége a békének és vége a világnak! A békés fejlődés munkája megszakadt, hogy sikertelen próbálkozásait, a barbárság háborúja után újra kezdje!

A békeséget siratják sokan, a kulturális állapot kegyetlen vesztesét fájlalják annyi ezeren? Pedig, ha tudnák, hogy mi után sirón bánkódnak, nem vesztett el, mert nem is volt s mi meg volt, az új fényében, izmosodott erejében fog kikerülni nehéz tusájából: *a kultúra*.

Nem a barbárság, nem a félműveltség, nem a dekadencia küzd borzalmas fegyvereivel, hanem *a kultur-ember*. Folytatjuk tovább — e pillanatban századok fejlődési eredményeiért egyszerre — a küzdést, mely örök, mely lényege eleven életünknek, maga az élet. Minél fejlettebb, tökéletesebb formáját éljük az életnek, annál forrongóbb, lázasabb a harc. Benső, magasabb értékeink valósítása a cél s a látszólagos siratott kulturális élet békéje a valóságban örökös küzdés, tépelődés önmagunk és a külső idegen világgal szemben.

A ma háborúja a kulturális fejlődés útját egyengeti. Igyekszik elhárítani azokat az akadályokat, melyeket a különböző úton, de egy cél felé törő érdekellentétek állítottak a fejlődő emberiség útjába. A háborút tehát az érdekellentétek kiegyenlítési és pedig erőszakos kiegyenlítési eszközének, nem a barbárság visszajáró kísértésének kell tekintenünk. Amint Jászi Oszkár írja: »Megérteni egy háborút annyit tesz, mint felfedezni a gazdasági és politikai erők új elrendeződésének azt a tendenciáját, melynek sebész-művésze mindaddig a háború

marad, amíg az emberiség a sötétség, az erkölcsi nem-törődömség és az anarchikus szervezetlenség mai fokán vergődik. A merőben éhség- és rablóháborúktól eltekintve, a pillanatnyi dinasztikus és osztályérdekek mögött az emberiség fejlődésének nagyobb és általánosabb törvényszerűségei lüktetnek, valahányszor az államszervezetek fegyveres mérkőzése folyik. A gazdasági helyzet anatómusai csak a rivális érdekkörök harcát veszik észre s a fáktól nem látják az erdőt, nem látják azt az egyetemes fejlődési sort, melynek a katonai és pénzügyi hatalmaságok csak ideiglenes eszközei.»

»Elvégre a világtörténelmet úgy is le lehetne írni, mint törzsfőnökök, városállamocskák, feudális urak, apró és nagy Landesfürstök, majd királyok, földbirtokosok és városi arisztokráciák, rabszolgatartók és trusztkapitalisták szakadatlan torzalkodását a területi vagy profitkoncért. Azt se lehetne mondani, hogy ez a nézés egy meghamisított történelem volna. Csak bornirt és egyoldalú látás, mint az, mely a biológiai fejlődéssorban *csak* a marakodást, *csak* az alkalmazkodást, *csak* a nemi kiválasztás játékát látná, nem pedig ennek a folyamatnak igazi értelmét és logos-át: az egysejtűtől az emberig és a társadalomig való diadalmas előrehaladást. Hasonlóképpen a társadalmi rabló és profitszerző műveletek csak mechanikai eszközei látszanak lenni egy oly fejlődési rendnek, mely törzseken, törzsszövetségeken, apró város államokon, hűbérurasságokon, territoriális fejedelemségeken át, nemzeti államokhoz és ezentúl nemzeti állam-szövetségekhez vezet a közönségi oldalon, az egyéni oldalon pedig egyre teljesebb uralomhoz a kültermészet felett s az emberi szabadság mind tökéletesebb és általánosabb kifejlődéséhez.« A nyers erő, mint egyedüli küzdési eszköz mindinkább elveszíti elhatározó, kiváltságos jelentőségét a szellemi és erkölcsi erők mellett.

A háború meg van és mindaddig velünk is marad, míg az emberi fejlődés el nem éri a kulturáltságnak azt a fokát, amelyen az erkölcsi ítélet és szervezethezesség feleslegessé nem teszi az erők erőszakos elhelyezkedési módját. Ki mondhatná józan belátással, hogy, akár közvetve,

akár közvetlen a háború oka a kultúra. A háború egy olyan fejlődési eszköz, mely előbb vagy utóbb teljesen feleslegessé fogja tenni önmagát.

A béke apostolai, rövidlátó, naiv munkásai politikai, diplomáciai eselvetések eredményének, tőkésék, trustkapitalisták aknamunkájának nézték a háborút s hasonló eszközökkel védekeztek — látjuk, mennyire sikertelenül ellene! Jóllehet, a kulturális előretörésben csak helyzeti, időleges szerepe van a fegyveres küzdelemnek. A mának háborúja tagadhatatlan bizonyossággá erősíti ki e feltevést.

A múltban az államokat is a zsákmány, a hatalom utáni vágy sarkalta. Róma sorra igázza le keletnek, nyugatnak népeit, hogy rabszolgáinak száma szaporodjék. A küzdelem sorsát pedig eldönti a számarány: a több meggyőzi a kisebbséget.

A XX. század hadakozó államai a javak igazságosabb elosztását tűzik ki célul s a kitűzött cél nemessége erős fegyver a küzdők kezében.

Ma egy egész nép áll szemben egy egész néppel, nem oligarchák, nem monarchák fogadott zsoldosai. Minden egyes küzdő államát képviseli s harcol nem boszúvágyból, nem gyűlöletből, hanem azért, hogy az életfejlődésre általa előnyösebbnek ismert érdekeket, minden támadással szemben megvédje, hogy annak útát nyisson, ha kell vérének, életének áldozása árán is. A kulturális fejlődés egyetemes jelenség, kiterjed az egész emberiségre s így a háború célja is egyetemes jellegű. Bár fáj az egyéni érdek feláldozása, értékes egyének pusztulása, de felemelő és vigasztaló a tudat, hogy minden vesztes a jövő békés fejlődésének korát hozza közelebb.

Az a hadsereg, melynek művelt katonái, mint eszközül használják fel a háború körülményeit, kik véres karddal kezükben is egy egyetemes cél harcosságainak tudják magukat, kik nem a boldogságért, az életért, magasabb, kulturáltabb életért áldozzák életüket, az a hadsereg a túlerőt is könnyen győzni fogja.

A ma háborúja kulturális nemzetek erőpróbája. Évezredek kulturkincese mind értékre váltódnak s a magasabb érték megtartása feltétlen bizonyosságú. Hol van-

nak a kultura kincsei, melyik nemzet mennyit gyűjtött önönmaga legyőzési küzdelmeiben azokból? Ezt kérdezzük, ezt kutassuk! Ellenfeleink mindenike »a kulturáért küzd«. Fennen dobolják, világnak kürtölik, hogy nagy áldozataikat az egész emberiség boldogságáért hozzák. Mi hallgatunk, csendben vérezünk, áldozunk, küzdünk az életért. Védekezünk a szent szabadság hatalmas óre ellen, ki a kultura nevében csörgetve hozza láncait. Ellenünk tör, hogy megtisztítsa tőlünk a kulturális világot. Serge, tömege a tudatlanság gyülekezete, melynek gyöngye egyedei csak a közben, mint az egésznek tagjai élnek ma is. Oroszország a civilizáció kultur hőse! S a büszke nagy nemzetek, Británia, nemes Británia! A békés kultura állandóságait erőszakolta rá a lelki élet naivan becsületes műveltjeire! (Hinduk.) Hogy örvendett a távoli kelet gazdag kulturkincseinek, melyekből nem sokat, de annál többet hozott az értéktelen, mulandó aranyakból. Itéljen a jövő, miért küzdenek ők és miért áldozunk mi.

Áldozatainkat, a megpróbáló szenvedéseket, vérünk hullását nem sajnáljuk. Van hitünk minden igazságos ügy örök bírójában, van erkölcsi erőnk tudatosan küzdeni magasabb értékekért, küzdeni nemzeti műveltségünkért, küzdeni az ember eszményi létjaviért. Küzdésünk célja nem haszon, nem boldogság — élet, *szabad élet*. A szabadság? »A szabadság a mi értésünkben a nemesebb érzések és erkölcsi ideák biztosított fölénye, az állatiasság kitörésével szemben.« »Ez az erősek, az ügyesek, a lankadatlanok jutalma. Csak az a szabad igazán, aki arra érdemes, hogy szabad legyen. A szabadság nem jog, nem tény. Hanem jutalom!« A mi küzdelmes, viszontagságos, ezeréves kulturánk érett gyümölcse vérünk hullásának, könnyeink árjának megbűnhődött jutalma.

Jézus és a háború.

Írta: Zoltán Sándor.

Azóta, hogy a római egyháztól nagyinak nyilvánított Konstantinus a kereszt jelvénye alatt (in hoc signo) verte le Maxentius seregeit, annyi visszaélést nem követtek el semmivel, mint épen magával a kereszttel s a hozzáfűződő, általa jelképezett eszmékkal. A rómaiaknál a kereszt fogalma körülbelül azt jelentette, amit a mi ideológiánkban az akasztófa s hiába vont a glóriába az egyház a keresztfát, megmaradott az mai napig is a keresztény világ szégyenfájának, mely alatt több kegyetlenséget követtek el kétezreszáz éven át, mint amennyit a rómaiak keresztrefeszítéssel, a keresztény államok pedig akasztófára húzással megbüntettek. Az önfeláldozás gyönyörű és egyszerű szimbóluma sokszor lett jelképévé a másokat minden gondolkodás nélkül feláldozó önző nagyraagyásnak, bűnös hatalmi törekvésnek, gyilkoló bosszúvágyának.

Ezt bizonyítja, ezt tárja elénk a keresztény népek története, melynek igen nagy részét töltik be keresztény népeknek keresztény népek ellen viselt véres háborúiról szóló följegyzések. Mintha átokká változott volna a kereszt azóta, hogy Konstantinus e jelben győzött s mintha Jézus intelme tanítványaihoz megfordítva teljesedett volna be, így: Arról ismernek meg titeket, hogy az én tanítványaim (azaz keresztények) vagytok, hogy egymást gyűlölitek.

Mintha erről tennének tanubizonytságot a mostani idők is, mikor a szenteskedő, bibliás Anglia és a magát „orthodoxus“-nak, azaz igazhitűnek valló Oroszország aljas mesterkedései lángba borították, mondhatjuk, szinte az egész világot s a háború rémes fúriáját zudították Európa tíz országára. Az az „igazhitűség“ azonban, mely pár éven belül a harmadik véres háborút idézte föl Európában (a két balkáni s a mostani világháborút), a hamis cégerül használt Jézus igaz hitétől távolabb áll, mint a hitetlen gyaurt legmélyebb gyűlölettel gyűlölő mozlem igazhitűsége.